

Enskild motion

Motion till riksdagen: 2014/15:2423

av Finn Bengtsson och Hans Wallmark (M)

Östtysk politisk aktivitet i Sverige i strid mot mänskliga rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av forskning om tidigare östtysk politisk aktivitet i Sverige.

Motivering

Runt om i världen pågår arbete med att dokumentera brott begångna av totalitära regimer. Sverige är naturligtvis också förpliktigat att delta aktivt i detta arbete – inte minst sedan Europaparlamentet antagit en resolution om Europas samvete och totalitära ideologier där man bland annat har framhållit att ”tillgången till handlingar av personlig betydelse eller för vetenskaplig forskning fortfarande är orimligt begränsad i vissa medlemsstater 20 år efter det att de totalitära kommunistregimerna i Central- och Östeuropa föll. Parlamentet uppmanar samtliga medlemsstater att göra en verklig kraftansträngning för att öppna arkiv, däribland dem som tillhörde de tidigare säkerhets- och underrättelsetjänsterna.”

För att kunna följa denna uppmaning och kartlägga tidigare östtysk politisk aktivitet i Sverige är behovet om riktade forskningsinsatser på området nödvändiga.

Hemlig säkerhetstjänst har syftet att inom lagens ramar på olika sätt skydda rikets säkerhet. I totalitära stater är lagarna inte demokratiskt förankrade och en totalitär stat har heller inget intresse av att låta folkets vilja och synpunkter komma fram. Tvärtom utgör folks viljeyttringar och synpunkter, om de innehåller kritik mot det totalitära styret, en direkt fara för diktaturens fortbestånd och måste således bekämpas. Detta gör

att både rättsväsendet i allmänhet, och den hemliga polisen i synnerhet, arbetar med antidemokratiska metoder i sådana samhällen.

Detta har lett till att vi i vårt närområde i modern tid haft några av de mest hårdföra och, vad beträffar mänskliga rättigheter, vidrigaste verksamheter av folkligt förtryck med hjälp av hemlig polisiär aktivitet: Gestapo under 1930–1940-talen i Nazityskland och, från inledningen av det kalla kriget fram till kommunismens fall i dåvarande Östtyskland 1989, Ministeriet för statssäkerhet, mer känt som Stasi.

Efter Stasis nedläggning 1989 öppnades stora delar av dess arkiv som då fortfarande fanns tillgängliga. Här framkom skrämmande läsning om hur den hemliga säkerhetstjänsten infiltrerat folket genom infiltratörer som rekryterat med omänskliga hot inom de trängsta arbets-, vänskaps- och familjekretsarna. Närmaste arbetskamraterna, vännerna, älskande, barn mot föräldrar eller vice versa tvingades med de mest implicita och samtidigt brutala och omänskliga metoder av Stasi att bli svurna fiender till sina nära och kära genom att ofrivilligt bli simpla angivare och tjallare för den totalitära statens räkning.

Men Stasis verksamhet begränsade sig inte bara till Östtyskland utan härjade i en lång rad andra länder, inte minst i Sverige. Sverige sågs som särskilt intressant att infiltrera på grund av vår neutralitetspolitik, och de östtyska ansträngningarna att på olika sätt spionera och påverka Sverige mot en positiv syn på den ”östtyska kommunistiska modellen” hade syftet att nå inte bara svenskarna utan även människor i de andra nordiska länderna för att vinna gehör för sitt land och dess styre.

Professor emeritus Birgitta Almgren kunde efter ett noggrant forskningsarbete vad beträffar Stasis svenska verksamhet för något år sedan presentera sitt resultat i två böcker. Det framkom då att Stasi lyckades rekrytera en lång rad viktiga personer i det svenska samhället som infiltratörer, såsom journalister, forskare, jurister, lärare och präster.

Under senare år har också en mängd nya komprometterande fakta kring Stasis förmåga att infiltrera kyrklig verksamhet och universitetsverksamhet kommit till allmänhetens kännedom. Detta har bidragit till att två andra engagerade professorer, Anders Törnvall och Lennart Stenflo vid Linköpings universitet, agerat med bland annat förslag om att tillsätta en sanningskommission för att klargöra vilka personer som kan ha varit inblandade.

Det bör påpekas att svenska Säkerhetspolisen inte har organiserat de handlingar som gäller misstänkt samröre med Stasi separat från andra handlingar. Något särskilt arkiv för uppgifter med koppling till Stasi finns alltså inte. Det material med koppling till Stasi som finns hos Säkerhetspolisen är en del av myndighetens samlade register och databaser.

En annan komplicerande faktor är att det inte går att utesluta att Stasi medvetet ”planterat” felaktiga personer i sina arkiv i syfte att skapa osäkerhet om arkivens trovärdighet om de en dag skulle komma att avslöjas. Om detta manipulerande förekommit kan det inte uteslutas att oskyldiga alltför lättvindigt sedan kan komma att utpekade som ansvariga för spioneri, något som i så fall inte kan anses vara rättssäkert.

Den av professorerna Törnvall och Stenflo föreslagna sanningskommissionen för att utreda den moraliska skulden hos personer som arbetat i Sverige för Stasi är ett begripligt krav att resa. Detta som en väg till en bättre försoningsprocess bland alla inblandade. Men en sådan lösning riskerar lätt att politiseras och polariseras, jämfört med om det hela istället underkastas en granskning som en genuin akademisk forskningsuppgift. Det förra riskerar också bli en mindre rättssäker process jämfört med de krav på objektivitet som alltid ska ställas på universitetsbaserad forskning.

Nazismens brott i Sverige granskades på detta sätt med stöd av ett särskilt forskningsuppdrag som tilldelades Södertörns högskola och framgångsrikt genomfördes där. Man bör vara mycket återhållsam med att från politiskt håll peka ut särskilda forskare eller lärosäten för en viss uppgift. Men i det aktuella fallet, som på grund av sin känsliga natur kräver att mycket erfarna forskare med särskilt gynnsamma förutsättningar tar sig an uppgiften på ett objektivt sätt, vill vi framhålla att Linköpings universitet har den unika förmånen att i sin ägo ha ett bibliotek med omfattande material från myndigheter i forna Östberlin i DDR. Det senare skulle kunna användas för att i vissa fall kontrollera och verifiera uppgifter som återfinns i det svenska Säpomaterialet och som berör Stasis verksamhet i Sverige. Professor Törnvall har dessutom särskilt goda kontakter i Tyskland, och den tyska statens stöd för att gå vidare med de vetenskapliga frågeställningar som reses på plats i Tyskland. Detta är ett unikt erbjudande som knappast kan underskattas i värde eftersom det finns en alltmer snäv tidsram innan de personer som fortsatt idag kan vittna om de övergrepp på mänskligheten som begåtts i Stasis namn och den forna östtyska statens regi inte längre är i livet.

I regeringens skrivelse 2011/12:67 ”Uppgifter hos Säkerhetspolisen om misstänkt samröre med Stasi” finns en beskrivning av vilka typer av uppgifter som finns hos Säkerhetspolisen och hur dessa har samlats in. Vidare ges en redogörelse för resultaten av de utredningar Säkerhetspolisen har bedrivit med anledning av misstänkt samröre med Stasi. Det lämnas också en redovisning av de regelverk som avgör frågan om uppgifter är offentliga eller hemliga i Sverige respektive vissa andra europeiska länder. Det är min bedömning att rådande regelverk inte behöver ändras för att forskare vid Linköpings universitet ska kunna få tillgång till material i Säkerhetspolisens arkiv.

Vi önskar därför att riksdagen ger regeringen tillkänna att i enlighet med EU:s uppmaning bör stöd ges för att kartlägga tidigare östtysk politisk aktivitet i Sverige som kan strida mot de mänskliga rättigheterna. Då behovet om riktade forskningsinsatser på området nödvändiga i ett inledningsskede, och förutsättningarna för detta vid Linköpings universitet särskilt goda, bör detta särskilt beaktas vid regeringens övervägande.

Finn Bengtsson (M)

Hans Wallmark (M)